

Hvad er meningen med en meningsløs brakteatindskrift?

Af Erik Moltke.

Er det en runemester eller en guldsmed, der har gjort nar ad sine medmennesker? Eller står vor tids runologer som får og stirrer blindt på de gamle runestave uden at have forstand nok til at regne deres system eller indre sammenhæng ud? — Det er tanker, fundet af *den nye runebrakteat fra Sædding* giver anledning til.

Imidlertid, inden vi indlader os på en granskning af den halsbrækkende indskrift, som gengives nedenfor, må vi besvare et par spørgsmål, som den ærlige læser strax vil stille: Hvad er en brakteat? Hvor gammel er den? Og hvad skal den bruges til?

Bractea er latin og betyder en tynd plade. En guldbrakteat er en tynd guldplade, på hvilken man ved prægning eller stempling fra den ene side har fremstillet figurbilleder, indskrifter, hellige tegn o.s.v. Den er altså hul på bagsiden, ophøjet på forsiden. Oftest indfattedes disse plader i en snoet guldtråd, der endte i en øsken, og brakteaterne anbragtes da som hængesmykker i en halskæde. Brakteaterne tilhører folkevandringstiden, ca. 6. årh. efter Kristus, og var denne tids kæreste — og smukkeste — amuletter; de blev vistnok båret både af mænd og kvinder, de forenede skønhed og styrke ved smuk kunst og hellig værnekræft.

Fra Danmark kendes ialt ca. 450 brakteater, hvoraf kun nogleogfirs bærer runeskrift, undertiden kun et par runer, sjældnere længere, sammenhængende indskrifter. I centralfeltet ses forskellige billedfremstillinger

Fig. 1. Guldbrakteat med runer fra Sædding,
Nr. Nebel Sogn. 2/1

ger, som vi i almindelighed ikke er i stand til at tyde; sikkert er det dog, at figurerne må henføres til den mytiske verden og opfattes enten som guder eller afdøde helte.

I Januar 1942 indsendte førstelærer H. K. Kristensen, Lunde, en brakteat fra Sædding med en meget lang runeindskrift til Nationalmuseet. Om dette spændende og værdifulde fund meddelte han, at brakteaten var fundet for et årstid siden af gårdejer Karl P. Jensen, Nørre Nebel, da han en dag gik over en mark på sin faders gård, Slotsgaarden i Sædding, Nørre Nebel Sogn, Matr. Nr. 15 a af Sædding. Stedet, der har

været under dyrkning i ca. 70 år, lå før hen som hede. Finderen modtog fra Nationalmuseet guldværdien, 57,20 kr., museets tak samt en beskeden ducør.

Brakteaten ses her som fig. 1 i dobbelt mål ved

Fig. 2. Guldbrakteat med runer fra Skodborg, Sønderjylland. 2/1

siden af en brakteat fra Skodborg (fig. 2) i Sønderjylland, ligeledes i dobbelt mål. De to brakteater viser så stor lighed, at man uden større risiko tør henføre dem til samme værksted. Betragter vi billedfelterne, vil vi let se, at Skodborg-exemplaret ikke blot er det fineste, men der kan heller ikke være tvivl om, at fremstillingen på Sæddingstykket er degenereret i forhold til Skodborg. Paa denne brakteat har den løbende, løst skitserede mand både øje, øre, næse og mund, mens hovedet på Sæddingmanden er ved at opløses: det kæmpestore øje sidder midt i hovedet, øret er forsvundet, og munden blevet til et sært gab.

Sæddingbrakteaten viser et videre fremskredent stadium på den opløsningens bane, der gør sig gældende netop i disse år i den germanske folkevandringstids ornamentik, en opløsning, der til sidst splitter lemmerne helt ad og strør dem rundt i feltet uden sammenhæng. Sæddingbrakteaten er da utvivlsomt yngre end Skodborgstykket, hvad ogsaa Indskrifterne bekræfter.

Skodborgbrakteaten er en af vore værdifuldste brakteater; dens indskrift lyder:

auja alawin auja alawin auja alawin jalawid

Uden at komme ind på de forskellige sproglige tvivlsspørgsmål, der gør sig gældende ved tolkningen af denne indskrift, skal det blot anføres, at denne trefoldige, magiske besværgelse med sandsynlighed kan oversættes:

»Værn for Alawin, værn for Alawin, værn for Alawin«
Det sidste ord er utydet.

På Sæddingbrakteaten er indskriften som følger, hvis man læser fra venstre mod højre og begynder under øskenens venstre kant:

????(u)laliphimruiih \mathfrak{M} hslhui(h)daeruumihhi \mathfrak{R}

Man behøver ikke at være runolog for at se, at om der nogensinde har eksisteret en meningsløs brakteatindskrift, så er det her. Ikke blot er de læselige runer sammenstillet på en forvirret måde, men runerne vender snart mod venstre, snart mod højre, og forbindelsen af de tre u'er og de tre h'er understreger i høj grad indtrykket af, at guldsmeden ikke har haft megen begreb om, hvad han foretog sig med »de fra guderne stammende runer«, og heri står han ikke ene blandt brakteatmestrene; thi af de fra Danmark kendte 88 brakteater med runeskrift er over 70 mer eller mindre meningsløse, og der er kun en halv snes, der kan siges at være helt fejlfrie.

Hvad kan vi nu slutte af sammenstillingen af Skodborg- og Sæddingbrakteaterne? Det, at hvis de er udført af samme guldsmed, så har han været uvidende om runernes lydverdi; Skodborgindskriften må da være skaaret efter forlæg, mens han med Sæddingrunerne har været ude paa sin egen boldgade. At dette er tilfældet, bekræftes paa flere måder. Først og fremmest kan det nævnes, at der kendes endnu et brakteatpar, der som Skodborg-Sædding er meget nær beslægtede, og her er ikke blot billedfeltet ens, men den enes indskrift er en forvansket kopi af den andens. Endvidere lønner det sig at springe 500 år frem i tiden, ned til Svend Estridsøns runemønter: her ser vi den samme møntpræger udsende mønter med smukke, regelmæssige runer, fx. *suein af lundi* («Svend af Lund»), der på andre af hans præg kan forvanskes til *suein aflulduilii*, og hvorfor? — Det er indlysende, at prægerne ikke har kendt runernes lydverdier; han har først ristet (d. v. s. skåret sit stempel) efter en forskrift og senere klaret sig selv. Ganske det samme har været tilfældet med vor brakteatguldsmed og alle hans kolleger. Disse gæve håndværkere har, som vi kan se, været ferme til at lave skønne guld-sager, og kneb det, kunde de også lave en fejlfri runeindskrift — vel at mærke, efter et forlæg.

Men hvilken glæde har den Sæddingmester haft af at riste sin kaudervælske indskrift?

Svaret er: Den menneskelige træskhed var dengang ikke ringere end nu. Handelsmoralen har også da af og til (og for brakteaternes vedkommende er det 75 pCt. af tilfældene) svigtet. — Runerne var et eftertragtet magisk beskyttelsesmiddel, som sikkert i høj grad har hævet prisen på en amulet. Sæddingbrakteatens meningsløse indskrift lader os i et glimt ane, hvad der er gået for sig, da en mand for ca. 1400 år

siden bestilte denne brakteat hos guldsmeden. Han har villet have en kraftig amulet (eller måske er det hans kone, der har købt den til ham). Hos guldsmeden får han forevist et udvalg, skåret i træ og ben, glasperler og smukt forarbejdede brakteater. De sidste tiltaler ham, men han vil ikke nøjes med den løbende gud alene, han vil beskyttes af de stærke runer. Utvivlsomt fortalte guldsmeden ham ikke, at han ikke var runekyndig, og at han var ude af stand til at riste ham en »fornuftig« værneformel; thi havde han gjort det, var kunden sikkert gaaet til sognets lærde runemester og magiker og havde — ligesom Skodborgbrakteatens Alawin — fået en regulær trylleformel, nej, smeden har — det beviser den bevarede indskrift — bildt ham ind, at i hans forretning kunde han faa det kraftigste kraftige, og med sin kummerlige viden om de hellige runer, som han har erhvervet sig ved at riste andre indskrifter efter forlæg, frembringer han det volapyk, der nu er at læse paa Sæddingbrakteaten. Der kan næppe være tvivl om, at kunden vilde have ladet den smarte handelsmand og smed smage hans gode sværd, hvis han havde vidst, hvordan han var blevet taget ved næsen. Men han har sikkert med ærefrygt betragtet de hemmelighedsfulde runer, og den moderne skeptiker er da heller ikke i tvivl om, at den barbariske runeindskrift på Sæddingbrakteaten har haft nøjagtig samme virkning som den »rigtige« indskrift på Skodborgbrakteaten. Det har guldsmeden sikkert også ment, og hermed har vi fundet meningen med den meningsløse brakteatindskrift.

København, den 24. September 1942.
